

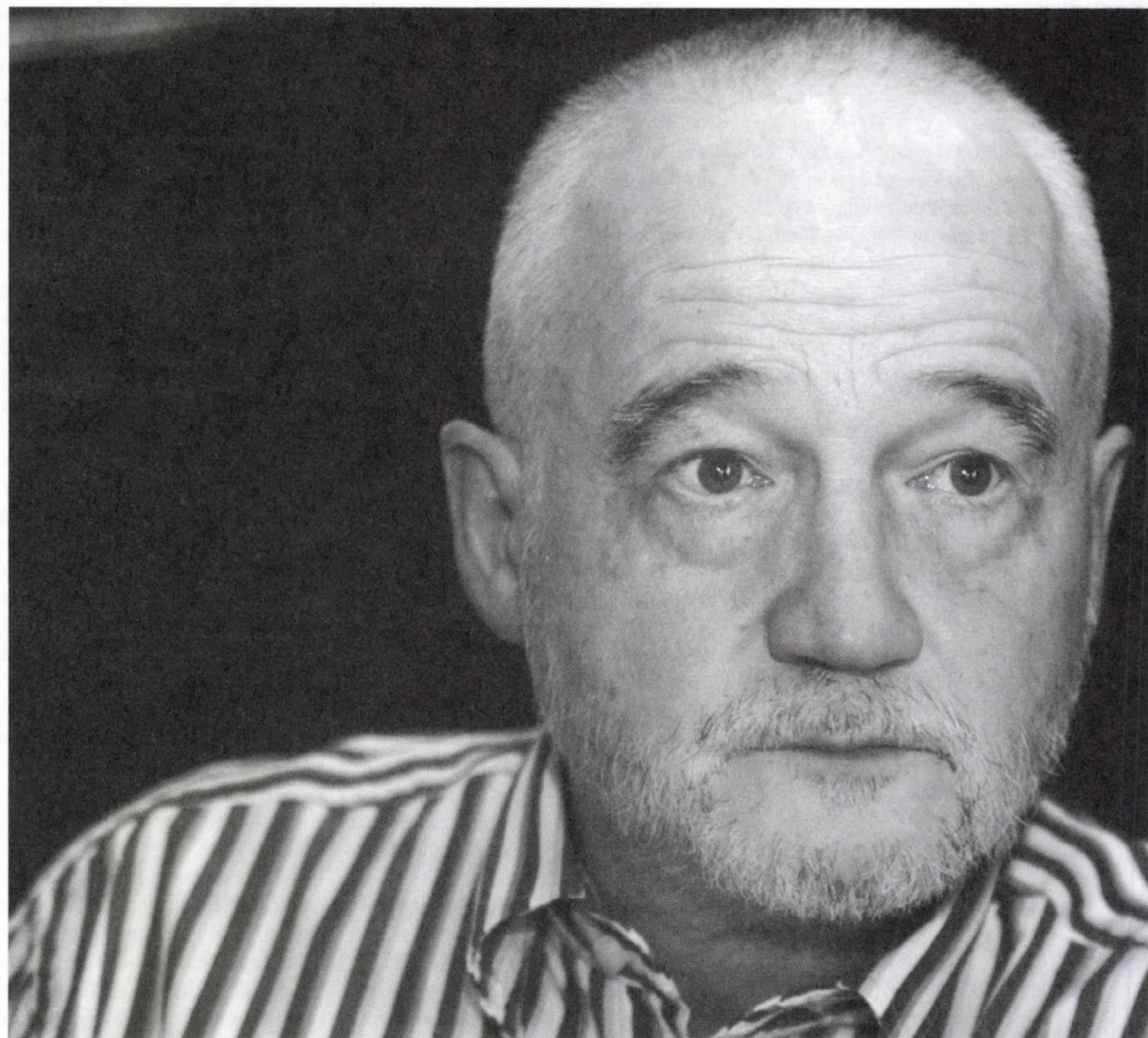
Nem kell még

Beszélgetés Nádasdy Ádámmal

Legutóbbi, Az az íz című kötete utolsó versében a gyermekkor idéződik meg, egymás mellett mutatva az ötvenes évek fojtott levegőjét, szorongásait és az önfelédelt boldogságot. Újabb verseire jellemző, hogy a narrátor gyakran idézi fel gyermekkori önmagát. Miért került előtérbe költészetében az élmények gyermek szemével történő láttatása?

Ott dől el minden, azt hiszem, mindenkinek az életében. Mindenki volt gyermek – de tény, hogy ettől még nem feltétlen kell a gyermekkorról írni vagy a gyermek szemével látni. Mi állítólag a szokottnál érdekesebb család voltunk, félig németajkú (vagy tán egészen az), nyüzsgő, zajos, sok veszekedéssel, sok kibéküléssel. Én nagyon magányos voltam benne, úgy, ahogy csak egy forgalmas tér közepén lehet magányosnak lenni. Sokáig nem mertem, nem akartam a gyermekkoromra visszagondolni, a régi iskolákat, barátokat is elhanyagoltam. Most meg már gyakran úgy érzem: oda kellene visszamenni, mint egy filmforgatásnál: „Innen vegyük újra!”. De van egy másik ok is: amik éppen történnek velem – mostanában többnyire jó dolgok –, azok túl frissek, túl közeliek ahhoz, hogy írjak róluk. Kell egy távolság, s ez a mostani élethelyzeteimmel nincs meg. Alighanem ezért nyúlok vissza a gyerekkorhoz: az biztosan elég messze van ahhoz, hogy versek tárgyává tegyem, és már fájni se tud. A direkt élmények megírása nem megy nekem: kísérleteztem vele, de túl érzelmes, mondhatni giccses lett az eredmény. Várom kell.

Nagyon szépen írja a kötet címadó versében a gyermekkor iránti nosztalgiáról: „Megvolt sok minden, annak most az íze / érett és elemezhető a számban. / De az az öröm nincs már, a cukorka / öröme kettéharapás előtt.” Mintha tükröződne ezekben a sorokban mindaz, amit a beszélő elszalasztott, ami már visszahozhatatlanul elmúlt. Szembetűnő ugyanakkor a könyv egészének ismeretében, hogy sikerül elkerülnie a búcsú rezignált, fájdalmas gesztusát.

Nyilvánvalóan ebben nagy szerepe van annak a sajátos (ön)ironikus látásmódnak, amely már korábbi verseiben is feloldja a klasszikus tragikumélményt. Margócsy István ironia utáni költészetéről beszél első kötete kapcsán, amelyben „felhasználván mindazt, amit a hetvenes évek ironikus költészete létrehozott, új módszert próbál ki, s azt keresi, persze nem minden ironia nélkül, mi van, mi lehet az ironián túl”. Változott-e az ironia szerepe költészetében pályakezdése óta?

Igen, azt hiszem, erősebb lett. Meg kellett tanulnom, hogy az ironia olyan, mint egy jótékony bevonat, amely megvéd a karcolásoktól, s egyben attól is, hogy a szívemet túl

direkt tegyem ki közszemlére (amire hajlamos volnék). Az ironia fegyelem, és a művészetben kell fegyelem, különben szétfolyik, szétolvad a műalkotás az érzelmektől, a szív hevétől. Mindig hajlottam az ironiára és önironiára, talán mert egészen másképp képzeltem magam már gyerekkorom óta, mint amilyen voltam és lettem, és ezt a diszsonanciát valahogy föl kellett oldani. Szép szerettem volna lenni például, igazi szép férfi.

Költőként viszonylag későn kezdte pályáját. Már gyakorló nyelvészként tevékenykedett, amikor első kötete megjelent. Hogyan, milyen hatásoknak köszönhetően alakult ki és formálódott versszemlélete, a versről való gondolkodása?

Mindig szerettem a szót, a betűt, a nyelvvel való mindennemű ténykedést. Tehetségem is volt a nyelvekhez, könnyen és gyorsan tanultam meg franciául, angolul, olaszul (a hazulról hozott magyar és német mellett). Hamar fölfogtam, hogy a nyelv is egyfajta anyag, lehet a szöveget formálni, idomítani, lehet vele dolgozni: lefaragni itt-ott, vagy ha kell, hozzáragasztani a sorhoz egy szótagot. Ezt a szülői-nagyszülői ház is sugallta, a nagymama szépen szavalt és énekelt, apám (Nádasdy Kálmán opera- és színházrendező) fiatalon verseket publikált, meg elég sokat fordított, ő sok példát említett arról, hogyan lehet (és hogyan nem szabad) verselni vagy fordítani, persze főleg a zenés műfajokból, ahol ő mozgott. Az általános

rendet csinálni

„*Alighanem ezért nyúlok vissza a gyerekkorhoz: az biztosan elég messze van ahhoz, hogy versek tárgyává tegyem, és már fájni se tud. A direkt élmények megírása nem megy nekem: kísérleteztem vele, de túl érzelmes, mondhatni giccses lett az eredmény. Várnom kell.*”

együtt. Titokban elkezdtem verseket írni, erősen Montale hatása alatt, valahol a ritmikus és a prózai között, rímes és rímtelen között, kicsit lemondóan, kicsit „alkonyatian”. Elég fura egy tizenkilenc éves gyerektől. Rettenetesen egyedül voltam, miközben lettek új barátaim, nyelvórákat is adtam, pénzem is volt, folyton jöttem-mentem. Egy-két hónap múlva egyszer csak úgy éreztem, túl közel engedtem magamhoz a versírást, egyáltalán a lírát, és becsuktam ezt az ajtót. A verseimet nem mutattam meg senkinek, a hajamat egy ízben kopaszra nyíratam (ez akkoriban nagyon meghökkenítő volt). Hátat fordítottam a költészetnek, éveig nem olvastam verseket, csak amit muszáj volt a vizsgákra. Ez nem teljesen igaz, mert Juhász Ferencet és Weörest nagy érdeklődéssel olvastam (a 60-as évek végén járunk), Csokonait mindig imádtam, de erről senkivel sem beszéltem. Hét-nyolc évi „hibernáció” után kezdtem verseket írni, s éreztem: ezek komolyabb versek. Mutattam is őket barátoknak, de közlésre még nem gondoltam. Idegen volt tőlem az akkori szerkesztőségek légköre (fordítóként olykor megfordultam ezekben).

Később hol és kinél kopogtatott verseivel? Milyen fogadtatásban részesült?

iskola felső tagozatában és a gimnáziumban is egy-egy jó magyartanárom volt. A költői mesterség elsajátítása szempontjából sokat jelentett, hogy latinos osztályba jártam, ahol versmértékeket, skandálást tanultunk, régimódi alaposan.

Aztán az ELTE Bölcsészkarára jártam, angol és olasz szakra, ahol kötelezően sok verset olvastunk – érdekes, hogy az angol költészet akkor nem ragadott meg, az olasz annál inkább. Elsőévesként tanultuk Eugenio Montale (XX. századi olasz lírikus) költészetét, óriási hatással volt rám, némelyik versét ma is tudom kívülről. Az olasz tanszék légköre családias volt, kevés hallgatóval, így sokat beszélgettünk-vitáztunk verselési és műfordítási kérdésekről, tanárok, diákok

Az első profi irodalmár, akinek mutattam ezeket a komolyabb verseket, Géher István volt, maga is költő, irodalomtudós. Okosan, tapintattal biztatott, máig hálás vagyok neki. Az ő lakásán időnként összegyűltünk afféle önképzőkörre, fiatal irodalmárok, s ott is sok őszinte bírálatot kaptam. Aztán megembereltem magam, és közlési szándékkal fölkerestem Margócsy Istvánt (ez 1980-ban lehetett). Egykorúak voltunk, harmincas éveink elején, ő a nem sokkal azelőtt indult Mozgó Világ versszerkesztője volt. Tartalmasnak, hitelesnek tartotta a verseimet, de nagyon régimódinak. Figyelmeztetett, hogy ezek így nem lesznek „piacképesek”, hogy nem tanácsos ennyire figyelmen kívül hagyni a korszellemet. De amikor látta, hogy nemigen tudok hozzáigazod-

ni az akkor szokásos posztavantgárdos, Tandoris működésmódhoz, azt mondta: ha így, hát így, ne hagyjam abba. Az ő ajánlására 1982-ben (35 éves koromban) meg is jelent néhány versem a Mozgó Világban, ahol addigra Mányoki Endre lett a versszerkesztő.

Első verseskötönyve, a Komolyabb versek nem sokkal ezután, 1984-ben jelent meg a Szépirodalmi Kiadónál. Mi a kötet megjelenésének története?

Géher István tanácsára raktam össze a kötetet, és bevittam a Szépirodalmi Kiadóba Márványi Judit szerkesztőhöz. Ő egyengette a kötet útját, de – mint utólag megtudtam – nem volt könnyű dolga, mert a versek egy részéből (többségéből) ezt én nem tudom megítélni kiolvasható volt a férfiszerelem, vagyis az, hogy homoszexuális vonzalmakat és csalódásokat ír le a szerző, finoman és eléggé fedetten – hiszen a magyarban az „ő” hím- és nőnemű is lehet! –, de akkor is egyértelműen. A lektorok véleménye eltérő volt, emiatt jó ideig kellett várnom, végül 1984-ben jelent meg, nem hagyttak ki semmit belőle.

Mivel magyarázható a cím? Mivel komolyabbak ezek a versek?

Mondhatnám, hogy erre az imént már megadtam a választ. De ennél többről van szó: ha szövegszerűen összehasonlítanánk azokat a korai (senkinek meg nem mutatott) verseket ezekkel a már nyilvánosság előtt is vállaltakkal, azt találnánk, hogy az előbbieket sokkal komolyabbnak tartották, nem volt bennük irónia, direkt módon mondták el, hogy a szerző bánatos vagy örül vagy melózottnek érzi magát vagy reménytelenül néz az élet elébe. (Ez sajnos akkoriban így volt, elég rémes rá visszagondolni. 20–22 éves korom körül voltam a legboldogtalanabb.) A kötetben lévő versek ezekhez képest – kevés kivétellel – „komolytalanok”, mert irónia, játék, öngúny, bagatellizálás van bennük, ahogy a Rómeó és Júliában Mercutio kommentálja azt aényt, hogy halálos döfést kapott és percekben belül meghal: „Lekvárt csináltak belőlem.” Ezek a nyilvános verseim formailag is komolytalanok számított-

tak a 80-as években: sokszor van bennük rímelés, kötött szótagszám, vagyis (ahogy ma mondanák) retró-gesztusok. A kötet nyitó verse egy máig fájó szerelmi csalódást ír le, s így kezdődik: „Ó, hogy kirúgott!” Szóval ekkorra rájöttem, hogy a régi komolykodó versekhez képest igenis ezek, az ironikus-gúnyosak a komolyabb versek, s ezért adtam ezt a címet.

Mennyiben határozta meg és alakította verssel kapcsolatos felfogását tudományos nyelvészeti látásmódja? Tudjuk, hogy a költő rendkívül bensőséges viszonyban van a nyelvvel, és gyakran eltöpreng azon, miként tudja saját céljaira kiaknázni a benne rejlő lehetőségeket. Eszünkbe juthatnak Kosztolányi vagy Illyés ilyen irányú fejtegetései, ám ők előbb voltak költők, mint „nyelvészek”.

Azt hiszem, semennyire. Ezt sokan kérdezik, és én mindig nemmel válaszolok. Azt kell mondanom, hogy amikor verset írok (vagy prózát, mert néha azt is szoktam), valahogy másikat szemüveget veszek föl, egyáltalán nem tudom magamról olyankor, hogy nyelvész is vagyok. Persze lehet, hogy áltautom magam – de csak ezt tudom mondani.

Nyelvészként számos cikket publikált, és a versírás mellett fordít is. Hogyan látja ezeknek a szerepeknek az egymáshoz való viszonyát?

Én egyetlen egységnek érzem őket, hiszen mindhárom a nyelvvel kapcsolatos. Úgy is mondhatnám: általános nyelvünk vagyunk. Valahogy olyan ez, mint amikor valaki egy személyben zongorakészítő, zongoraművész és muzikológus. Talán ma már ritka az ilyen a zene világában, de a XIX. században többen is voltak.

Már több alkalommal beszélt arról, hogy a Szentivánéji álom fordítása megrendelésre és pénzért készült. Azóta két kötetben láttak napvilágot a Magvető Kiadó gondozásában további drámafordításai. Mi tartotta a későbbiekben is a Shakespeare-drámák vonzásában, mi motiválja – a felkéréseken túl – újabb fordítások elkészítésére?

A „megrendelésre és pénzért” kifejezésben jó adag ironia és elhárítás van, gondolom ezt ön is látja. De ironia ide vagy oda, ez az igazság, színházi felkérésre, szerződés alapján csináltam, nem otthon az asztalfióknak. De ettől még igaz, hogy óriási becsvágy volt és van bennem: Shakespeare-rel megbirkózni nem akármilyen feladat. Nem János-hegyi kirándulás, hanem Himalájamászás. És ne feledjük: nemcsak Shakespeare-rel kell megbirkóznom, hanem az előttem járó magyar fordítókkal is: Arannyal, Babitscsal, Mészölyvel, **Eörsivel** és a többiekkel. Jobbat, vagy legalábbis mást kell adnom, mint ők – ha jobbat nem is mindig tudok, legalább eléggé mást adjak ahhoz, hogy keletje legyen az én verziómnak is.

Ez idáig nyolc Shakespeare-darabot fordítottam le, ezt tartalmazza az említett két kötet. Örülök, hogy van irántuk érdeklődés, hol itt, hol ott műsorra is tűzi őket egy-egy színház. Remek szerzőnek tartom Shakespeare-t és igyekszem a magam eszközeivel a kultuszához hozzájárulni, hiszen a magyar nyelvtérületen már jó ideje igazi kultusza van, s fontos feladat, hogy továbbra se váljon poros, múltbeli szerződés, hanem a „kortársunk” maradjon (ahogy Jan Kott híres könyve nevezi). Egyszersmind – és ez ugyanolyan fontos – olyan, főleg fiatal nézőknek és olvasóknak is akarok adni valamit, akik füttyölnek arra, hogy ez most egy klasszikus óriás, vagy hogy milyen nyelven és mikor íródott a darab, és azon döbbennek meg, hogy mennyire az ő életükről szól, hiszen ők is küszködtek már hasonló problémával, vagy a szomszédék is pont ilyenek.

Milyen kihívásokkal és nehézségekkel kell szembesülnie a munká folyamán?

Az első nehézség a szöveg pontos megértése: Shakespeare néhol nagyon nehéz (persze nem mindent). Ebben nagy segítség a nyelvész-filológusi tudásom. A második nehézség annak megérzése, hogy az eredeti az adott helyen milyen stílusú, hangulatú lehetett a szerző szándéka szerint: sima hétköznapi, emelkedett, vicces, esetleg olcsó és alpári? Van úgy, hogy gyors és üzleties Shakespeare stílusa, és van, hogy barokkosan lassú. A harmadik nehézség megtalálni azt a magyar stílust, ami nem romantikusan régi-es vagy „költőieskedő”, de mégis elfogadható egy klasszikus szerző szövegeként. Nehéz például a becsmérlést, szidalmat ma úgy lefordítani, hogy ne legyenek benne durva szavak (ami ma természetes volna, különösen férfiak között, pl. „te kibaszott állat!”), de finomkodó se le-

Szerintem Petri volt az utolsó közéleti költő, őt nagyon nagyra tartom – közéletisége ellenére (vagy éppen amiatt?) –, de ővele, úgy érzem, lezárult a magyar költészetnek a közéleti vonulata.

Szép volt, jó volt, elég volt.

gyen („te nyomorult csirkefogó!”). Egyáltalán, nehéz a felfokozott érzelmi helyzeteket (akár a pozitív, akár a negatív) tolmácsolni, mert ott megmutatkozik a különbség a régi és a mai színház között: a felfokozott érzelmekkel ma sokkal nagyobb sebesség jár együtt, elharpogott szavak, félbehagyott mondatok, kapkodó beszéd volna a lélektanilag természetes a mai néző szemében. Ezt a színész is, a közönség is érzi; ilyenkor mintha közéjük tolnakodna a Shakespeare-i szöveg kidolgozottsága, megfontoltsága, mert nekünk kimódoltnak tűnik. A reneszánszban (de még a XIX. században is) volt rá kedvük és idejük a nézőknek, hogy meghallgassák a feldúlt szereplő pontos, kerek mondatokban kifejezett (és nyilván komótosan elszavalt) mondókáját saját érzelmeinek viharzó gyorsaságáról. Ma ezt hiteltelennek éreznénk, s a színész öröklődik az elmondandó nehézség és tartalmas szöveg meg a lélektanilag megkívánt kapkodás és gyorsaság között. A fordító pedig vele öröklődik: csökkentsem-e az ilyen helyeken a szöveg tartalmasságát, fajsúlyát, avagy bízzam a színházra, hogy mit csinálnak: vállalják a lassúságot, ledarálják gyorsan a szöveget, vagy kihúznak belőle ezt-azt? Sokféle lábjegyzetes kiadást forgatnak, hiszen amit nem magyaráz el az egyik, azt megmondja a másik. Német és francia fordításokból is szoktam puskázni. A „rivális” magyar fordításokat viszont sosem nézem meg, csak utólag, amikor egy-egy résszel elkészültem. Nem veszek át tőlük semmit, viszont gyakran inspirálnak arra, hogy kijavítsam magam valami másra, jobbra.

Ha már nyelvészeti tevékenységét is szóba hoztuk, van egy könyve, az Ízések és szabályok, amelyben egybegyűjtötte a korábban napi- és hetilapokban, mindegyiknél a Magyar Narancs Modern Talking rovatában napvilágot látott írásait. Alig találkoztunk mostanság a modern nyelvészet eredményeit közvetítő ismeretterjesztő kiadványokkal,

az ön szövegei ráadásul igen élvezetes olvasmányok. Miért a tárca műfaját találta alkalmasnak a nyelvről való beszédhez?

Az ötlet Bojtár B. Endrétől, a Magyar Narancs főszerkesztőjétől származik. Ismertem őt, mert valaha tanítottam nyelvészetre mint angolszáskos hallgatót. Ő hívott föl még 2000-ben egy napon, hogy írjak a lapjába rendszeresen a nyelvről és a nyelvészetről az „Egotrip” rovatba, ahol ki-ki a maga mesterségéről vagy hobbjáról ír. Szabadkoztam, hogy a nyelvészet száraz és unalmas, nem való egy fürge és mozgalmas hetilapba, mint az övé, de ő azt mondta: annak idején megismert engem mint nyelvészettanárt, és biztos benne, hogy én a nagyközönség számára is emészthető, „felhasználóbarát” formában tudok írni a nyelvészetről. Igaza lett: bár eleinte szorongtam és kerestem a hangot, azt hiszem, bevált ez a tárca műfaj, hiszen nyolcadik éve fut a sorozat. A közeljövőben fog megjelenni egy újabb gyűjteményes kötet a népszerűsítő nyelvészeti írásaimból a Magvetőnél. Talán ez az öt perc alatt elolvasható nagyság az, amit az érdeklődő laikus be tud fogadni, s mire leszáll a HÉV-ről, még egy kicsit elgondolkodik.

Már a Soványinak kéne lenni fül-szövegében hangsúlyozta, hogy költészeté alanyi költészet, és ezt most is megteszi: „Sok minden történik a világban, és én mégis magamról írok. Elnézést, de nekem nem megy másképp. Alanyi költő vagyok” – írja az új kötet hátsó borítóján. Majd így folytatja: „...nem szubjektíven vagyok objektív, hanem objektíven szubjektív. Magamról, pontosat. (...) Remélem, elég nagy felület vagyok, hogy sok minden tükröződjön bennem. Például a világ.” Kifejtene részletesebben ezt a gondolatot?

Az „alanyi költészet” kifejezés voltképpen a „szubjektív líra” régies megfelelője. Alanyi abban az értelemben, hogy a művek alanya, vagyis témája maga a szerző. Csak-hogy a mai világban a „szubjektív” szónak már eltolódott az értelme, hiszen azt nevezzük szubjektívnek, aki a tényeket figyelmen kívül hagyja vagy nagyon önkényesen értelmezi őket. Nos, ez utóbbi értelemben – gondolom és remélem – nem szubjektív, hanem objektív költő vagyok, tehát önarcképeket festek ugyan (ez az alanyiség), de ezeket az önarcképeket igyekszem a maguk valóságában megragadni, ideértve nemcsak a magam arckifejezését, hanem a környezetet, a helyzetet is. Talán Rembrandt csodálatos példáját idézhetném, aki

élete során számtalan önarcképet csinált magáról, egyiket se valami szép, de mindegyiken nagyon emberi.

Hát, a nagy felület... ezt csak remélni tudom. Hogy elég sok minden tükröződik bennem ahhoz, hogy a magamról írott versek – alanyiségük ellenére (vagy éppen amiatt!) – érdekesek legyenek. Szerintem Petri volt az utolsó közéleti költő, őt nagyon nagyra tartom – közéletisége ellenére (vagy éppen amiatt?) –, de ővele, úgy érzem, lezárult a magyar költészetnek a közéleti vonulata. Szép volt, jó volt, elég volt. Nevetségesnek érezném, ha az EU-csatlakozásról írnék, vagy arról, hogy a következő választásokon ki hova szavazzon, vagy hogy a szlovákiai magyaroknak most rossz vagy jó. Nem mintha mindez nem érdekelne; ráadásul én nagyon szeretem a hazámat (bár nem tudom, ennek pontosan hol vannak a határai: néha a Magyar Köztársaságot, néha a Kárpát-medencét értem ezen, de mintha Bécs is beletartozna... Lehet, hogy az én hazám még mindig a Deák Ferenc-i monarchia?), szóval szeretem a hazámat, imádom a magyar nyelvet, nem szeretnék innen máshová költözni, ám mindezekben ironizálni nincs kedvem. A stílusom, a költészetem viszont ironikus. Úgyhogy inkább ironizálok magamon, a szerelmen, az emberi gyarlóságokon és örömkön. Ezeknek – azt hiszem – elég széles skáláját fölfogom, megérezem, s igyekszem megjeleníteni.

Az említett 2005-ös kötet címében is megjelenő soványosság számomra arra utal, hogy a versek narrátora észleleteit, megfigyeléseit a lehető legkevesebb szóval, minél dísztelenebbül próbálja meg rögzíteni. Tehát a fogyás összekapcsolódik a megismeréssel, az ön- és a világismerettel. Azonban már így is rendkívül élesen, objektíven, kíméletlen pontossággal látja a környező világot és önmagát is. Hogyan lehetséges ennél soványabbnak lenni?

Nem tudom, igaz-e van-e abban, amit mond. Pontosabban azt jól látja, hogy igyekszem takarékosan, ha tetszik dísztelenül fogalmazni – de hogy ez mennyire sikerül, abban már nem vagyok biztos. Néha úgy érzem, locsogok és mellébeszélék, és erre néha baráti kritikusaim is figyelmzettnek. Azt elfogadom, hogy a fogyás összekapcsolódik a világismerettel, hiszen – a hasonlatot tovább folytatva – a minket körülvevő zsírteveg elhomályosítja látásunkat, bedugaszolja a fülünket, fölfogja a minket érő ütdéseket.

Ám itt valami mást is el kell mon-

danom. A Soványnak kéne lenni gyerekkorom óta velem lévő jelszó, program és kíváncsi egyben. Mindig hízársra hajlamos voltam. Néha sikerült szépen lefogynom, néha nem, és azt talán sikerült (mind ez idáig) megakadályoznom, hogy nagyon elhízzak (bár bevalom: sose voltam ilyen nehéz, mint most). A Soványnak kéne lenni jelszó előszedése, címként való fölírása 2001–2002 táján azt is jelentette, hogy ezt az életen át szóló programot nem adtam föl, még mindig ki van tűzve célként, tehát van cél, és mindegy is, hogy mi a cél (sugallom szokott iróniával), csak gyereink, mozogjunk valamerre. Gondoljon arra, hogy az előző kötetem címe A rend, amit csinálók volt, s az bizony a koporsó rendjét jelentette, azt az igyekezetet (parancsolatot?), hogy ha menni kell, az ember ne hagyjon disznóolat maga után, hogy az élet nevű hotelszobát tisztán, rendesen illik átadni. A rend, amit csinálók anyagát nagyrészt a gyász, a veszteség határozta meg, hiszen 1999-ben halt meg az életársam, Iván.

Igen, a számvetés könyve ez, alaptémája a gyász és a gyász-munka, amelynek életrajzi aktualitását az elveszített társ hagyatéka rendezése szolgálja. „Gyanús nekem a rend, amit csinálók: / a terrorista pucolatja így / az eszközeit, fémzagú garázsban, / félig leengedett roló mögött, / elpakolok, ne lássák semmimet” – mondja A rend, amit csinálók című versének beszélője.

Pontosan. És akkor mindegy volt, hogy sovány az ember vagy kövér, ott ette meg a fene.

A tárgyak kapcsán pedig így ír: „Tárgyakat veszek elő, forgatom, nézegetem, elmondom. Sokszor már csak gondolatban tudom elővenni őket, rég nincsenek meg, elvesztek, kidobtam, elvitte, eladtuk. Nem baj: a tárgyaknál talán fontosabb az emlékü, hogy milyen lenyomatot hagynak bennünk.” Sajátos tárgykoncepciót képvisel, ugyanis a versekben felvonuló tárgyak általában valamilyen hibával rendelkeznek, így például a géprádír nem jó semmire, a villanyvonal pedig ráz.

Lehet, hogy megint a (már-már kényszerű?) ironia borít el mindent, nem tudom. Nem. Valójában azokat a tárgyakat nézem meghatottan és együttérzéssel, amelyek kicsit hibásak: horpadtak, alkatrészhiányosak, kopottak. Talán mert magam is – a homoszexualitásom miatt – mindig kicsit gyártási hibás terméknek éreztem magam, afféle majdnem jó iparcikknek, amit a gyár leértékel

boltjában lehet kapni. (Ezt igyekeztem megfogalmazni az Elkezd a dolgok végére járni című kötetem nyitóversében, a Teremtésben.) Az ilyen tárgyak néha nagyon szívósak és életerősek, évtizedekig hűségesen szolgálnak, de hiába: ütődöttek. Vagy csak eljárt fölöttük az idő, nincs mivel összekapcsolni őket. Ezt az érzésemet – hogy némileg hibás termék volnék – manapság már nem illik hangoztatni, meg is róttak érte felvilágosult és „politikailag korrekt” barátaim, és én se túrném, hogy valaki ilyet mondjon nekem – de attól még (és pláne mint költő) érezhetem ezt, ugye?

Fordulópontnak érzem pályáján Az Úr hegedűje című szöveget, amely eredetileg az Élet és Irodalomban látott napvilágot, majd A rend, amit csinálók prólójaként találta meg helyét. Ebben olvashatjuk a következő mondatot: „Ha már a fejembe vettem, hogy szeressem az embereket, mert ez az egyetlen, amihez valódi tehetségem van, és ha igazán csak férfitársban tud lehorgonyozni ez a szeretet, hát menjek vissza, szeressem azt, és rajta keresztül szülőt, gyereket, tanítványt, rendőrt.” Miközben olvastam, végig az volt a benyomásom, mintha olyasmit mondott volna ki ebben a lírai hangvételű novellában, amely régóta feszítette belülről és ez a kimondás egyúttal egy felszabadultabb versbeszédet is eredményezett. Jól érzékelem ezt?

Jól érzékeli. Ivánnal majdnem húsz évig voltunk együtt, éveig együtt is laktunk, közös háztartásban, szeretők egymást. Ő 1999-ben öngyilkos lett, nem bírt kilábalni a depresszióból, ami már a munkában is akadályozta, és ezt nagyon szégyellte – mint egy zenész, aki kezd megsüketülni. Persze akkor és azóta is megkérdem magamtól: hibás vagyok-e, megtettem-e mindent (mindent?... legalábbis, amennyi tőlem telhetett volna) azért, hogy visszahozzam, hogy itt tartsam. De miért tartsak itt valakit, aki el akar menni? „Ez egy ajtó,” mondta bölcs barátom, Iván jó ismerője, „amin ha valaki ki akar lépni, hát lépjen.” Ráadásul nem tudom, hogy én olyan fontos és döntő tényező voltam-e (akkor már) az ő menni-maradni mérlegelésében. Az Úr hegedűje című szöveg – amellet, hogy nagyon jól esett világgá mondani, ami történt – őszintén szólva arra tett kísérlet, hogy az egész tragikus történet középpontjába magamat helyezzem, hogy én legyek a főszereplő, megint én. Látja: alanyi költő vagyok. Nem a legjobb, ha ezt töredelmesen bevallom és kitergetem?

És higgye el: ehhez a teherhez, az Iván koporsójához képest eltörpül az, hogy meleg vagyok, ami pedig sokáig zavart, bántott, fékezett.

Egyébként talán nem érdektelen, hogy ennek a kis szövegnek („lírai hangvételű novellának”, ahogy ön nevezte) a megírásához a Vigilia című folyóirat körkérdése adta az inspirációt. Azt kérték a címzettekől, hogy írják meg valamely élményüket az istenség, a transzcendens megjelenéséről, arról, ha életük egy pontján találkozott vele vagy érzékelhetően beavatkozott a sorsukba. Meg voltam tisztelve, hogy nekem is küldtek fölkerést, de azt persze nem tudhatták, hogy ez éppen Iván halála után történt. Egy évig vacakoltam, míg meg tudtam írni, amit akartam; addigra persze az ő körkérdésük határideje rég lejárt – nem is gondoltam én komolyan, hogy a Vigilia közölne egy ilyen írást, úgy véltem, hogy nekik ez frivol és csúnya (bár máig bízom benne, hogy az őszinteségét és igazságát nem vonták kétségbe). Beküldtem, udvariasan elhárították, így vittem aztán az ÉS-hez.

Ugyanakkor ez a markáns kezdés annak kockázatát is magában hordozhatja, hogy lehetnek olvasók, akik preconcepcióval olvassák nemcsak az említett kötet szövegeit, hanem más Nádasdy-verseket is, ott is a férfiszerelem különböző megnyilvánulásait keresve, ahol szó sincs erről. Nem tartott ettől?

Nem tudok mit mondani, ha így van, hát így van – a bőrrömből nem bújhatok ki. Ha néger lennék, nyilván azt mondanák az olvasók: na nézzük, mit ír ez a néger. Szép dolog a szerelem (bármely neműek között), úgyhogy csak lássák bele, ha jól esik. Nem akarom elkenni, hogy az ilyesmi – tehát egy nyilvánvaló „valamilyenség”, egy feltűnő jegy, egy pregnáns kisebbséghez tartozás – szűkítheti a művek olvasatát, mert szemellenzöt rakhathat a befogadókra. Csak remélni tudom, hogy némely munkám tümelkedik a „couleur locale”-on, a kisebbség egzotikus életét bemutató beszámolón (bár azt is lehet és kell jól csinálni), és kiérdemli az „általános irodalom” nevet.

Észrevehetjük, hogy kötetét általában nem tematikus alapon strukturálja, a legfőbb ciklus-szervező elem a kronológia. Miért alakult így?

Nincs erre okos válaszom. Próbáltam ilyen-olyan elvek szerint ciklusokba rendezni a verseket, barátok is olykor ajánlottak csoportosítást, de végül mindig jobbnak találtam a tényleges megírási sorrendet. Talán mert úgyis „alanyi” az egész.

Naplót sose vezettem, talán ez van helyette. Ekkor ez történt, azután az, azután meg amaz; erre így reflektál a költő, arra úgy, amarra meg amúgy. (Olyanra azért volt példa, hogy a kötetek első és utolsó versét a többi közül kiemelve tettem erre a helyre, mert jellemzőbbnek találtam őket, mint a véletlen kronológia által odatett darabokat.)

Legutóbbi kötetében az öt ciklus öt évszakot reprezentál. Mi a szerepe az ötödik, nem létező évszagnak?

Nana, csak lassan ezzel a „nem létezik”-kel! Ön talán azt gondolja: ha az évnek vége, puff, kész? Ugye nyugodtan lehet ez az „ötödik évszak” a következő év tavasza? Én bizony egy ilyen megkezdett újabb ciklust láttam magam előtt, azért is mentem bele ebbe a címbe (melyet így, ebben a formában a szerkesztő javasolt). Nekem azt jelzi: még nincs lezárva minden, még van egy kis egérút, még lehet korrigálni. Nem kell még rendet csinálni. Ez egyébként – nagy szerencsémre és boldogságomra – a magánéletemben is megvalósult: sok hányódás, próbálkozás után találtam egy embert, aki Ivánhoz mérhető életársam lett, immár négy éve. Talán ő az ötödik évszak? Nemlétező, és tessék: mégis létezik.

Ön azon költők közé tartozik, akik eleve csak a válogatott verseiket írják meg, mondja egyik kritikusa, Bodor Béla. Nyilván emögött szigorú, önkritikus alkata és minőségigénye húzódik meg. Az utóbbi években azonban szemmel láthatóan többet ír. Mi ennek az oka? Mitől lett több a mondanivaló?

Ön mondta az előbb – amit én így nem fogalmaztam meg magamnak, de alighanem igaza van –, hogy fordulópontnak érzi pályámon Az Úr hegedűje című szöveget. Fordulópont talán ebben a „termékenység” értelemben is: a legnagyobb gombócokat kiköhögtem a torkomból, elmondtam mindenkinek, nem állokodok már minden verssor mögött a vallomáskényszer. Most már lehet egyszerűen beszámolni, tudósítani. Hiszen nem csak arról kell mindig írni, hogy miért; hanem arról is – sőt talán arról még inkább –, hogy hogyan. Lehet, hogy lassan kikerülök a saját fókuszomból, és másra is rá tudom fókuszálni az objektívemet? Nekem a versírásban a tartalom mindig fontosabb volt, mint a forma vagy a szóválasztás vagy a zene: ilyen értelemben tulajdonképpen nem is lírikus, hanem epikus vagyok. Mesélni akarok, magyarázni, ábrázolni, példálódzni. Egyszóval: tanítani.

MÉNESI GÁBOR